

УНЁСАК РОДУ РАГОВІЧАЎ У ВЫВУЧЭННЕ І ПАПУЛЯРЫЗАЦЫЮ ФАЛЬКЛОРУ
(да 80-годдзя Уладзіміра Раговіча)

Вячаслаў Красулін

ФАЛЬКЛОРНЫЯ НАТАТКІ Ў «НАШАЙ НІВЕ» ПЕРЫЯДУ ЗНАХОДЖАННЯ АНТОНА ЛУЦКЕВІЧА НА ПАСАДЗЕ РЕДАКТАРА ГАЗЕТЫ

Viachaslau Krasulin

FOLKLORE NOTES IN «NASHA NIVA» OF ANTON LUTSKEVICH PERIOD TO THE POSITION OF EDITOR OF THE NEWSPAPER

У артыкуле прааналізаваны эстэтычны і метафізічны бэкграўнд, які браты Луцкевічы і іх атачэнне, як прадстаўнікі шырокага грамадскага руху краёўцаў імкнуліся напачатку XX стагоддзя закласці ў падмурак першай унітарнай дзяржаўнасці з беларускім этнонімам.

The article analyzes the aesthetic and metaphysical background is that Lutskevich brothers and their environment, as representatives of a broad social movement krajowcy sought at the beginning of the twentieth century lay in the foundation of the first unitary state with Belarus ethnonym.

Сучасныя замежныя даследчыкі не заўсёды імкнуцца прызнаваць за беларусамі ўплыў на мастацкае і творчае жыццё Вільні пачатку XX стагоддзя – часу чарговага «перашывання» палітычнай мапы Еўропы пад уплывам абрушэння яе апошніх кантынентальных імперыяў: Расійскай, а таксама імперыі Габсбургаў, імперыі Гогенцолернаў і Асманскай імперыі [2]. Напрыклад, у змястоўным выданні «Art in Vilnius. 1900–1915» сярод яго раздзелаў («палякі, літоўцы, рускія, габрэі») раздзела «беларусы» няма [6, с. 5], хаця ў дакументальных ілюстрацыях таго часу, якія выкарыстоўвае аўтар кнігі, перыядычна сустракаюцца надпісы на беларускай мове [6, с. 118]. Сапраўды, існуе процама пісьмова зафіксаваных фактаў (асабліва ўплывовая ў гэтым кантэксце дакументальныя сведчанні, з якімі звычайна працуюць гісторыкі) наяўнасці адчувальнага слою беларускай культуры і мастацтва ў Віленскім краі, да і ва ўсіх шчыльна знітаных з Вільняй як культурным цэнтрам «літоўскіх і беларускіх губерняў» Расійскай імперыі ў перыяд паміж дзвюма сусветнымі войнамі. Па сваёй тыпалогіі дэцэнны перыяд пачаўся ў 1914 годзе, абудзіўшы жахамі Першай Сусветнай вайны імкненне народаў Расійскай імперыі да самавызначэння. Надзвычай уплывовая для таго часу перыёдыка безумоўна падкультурнай і поліэтнічнай Вільні адлюстроўвала патрэбы часу. Найбольш вядомы ў дадзеным кантэксце феномен газеты «Наша Ніва» (мал. 1), пачаўшай выдавацца яшчэ ў перадваенны час (1906), рэдактарам якой акурат з 1914 года стаў прадстаўнік слынной беларускай фаміліі Луцкевічаў – Антон Луцкевіч (1884–1942).

Малюнак 1 – Нумар газеты «Наша Ніва», 1911

Малюнак 2 – А. Луцкевіч - студэнт

Малюнак 3 – А. Уласаў з фалькларыстам Р. Шырмам. Гродна, 1928

Антон Луцкевіч нарадзіўся 30 студзеня 1884 годзе пад Коўна, паходзіў са шляхецкага роду гербу «Навіна», вывучаў матэматыку і права ў Мінскай гімназіі і Пецябургскім універсітэце (мал. 2). Цягам свайго жыцця ён быў дыпламатам, палітыкам, публіцыстам, літаратурным крытыкам, педагогам і гісторыкам. Антон – аўтар рэцэнзій і артыкулаў, аналізуючых спадчыну В. Дуніна-Марцінкевіча, Ф. Багушэвіча, Я. Купалы, Я. Коласа, М. Багдановіча, М. Гарэцкага, З. Бядулі, У. Жылкі, У. Дубоўкі, М. Чарота, Н. Арсенневай. А. Луцкевіч склаў першыя падручнікі па беларускай мове, выкладаў на настаўніцкіх курсах у Вільні, у Віленскай беларускай гімназіі. Апублікаваў працы пра Ф. Скарыну, Статут Вялікага княства Літоўскага, Рускага і Жамойцкага дзейнасць беларускіх нарадавольцаў ды іх часопіс «Гомон». Быў заснавальнікам Віленскага беларускага музея, які пасля смерці яго малодшага брата стаў насіць імя Івана Луцкевіча (1881–1919). Таксама Антон Луцкевіч быў старшынёю Беларускага навуковага таварыства і Беларускага выдавецкага таварыства.

Скіраванасць перадусім на асветніцтва, публіцыстыку, фарміраванне грамадскай думкі была характэрна для ідэалогіі краёўцаў – шырокага грамадска-культурнага руху на беларускіх і літоўскіх землях мяжы XIX–XX стагоддзяў, пад уплывам якога браты Луцкевічы ўвайшлі ў гісторыю як палітычныя дзеячы, аднак, больш левых поглядаў у параўнанні з большасцю краёўцаў. У 1903 годзе яны былі сярод заснавальнікаў Беларускай Рэвалюцыйнай Грамады, якая ў 1905 годзе ўзяла назву Беларуска-Сацыялістычная Грамада. Абодва браты ўваходзілі ў цэнтральны камітэт гэтай партыі, а таксама бралі актыўны ўдзел у рэвалюцыі 1905–1907 гадоў. У 1906 годзе былі ініцыятарамі заснавання першай легальнай беларускай газеты «Наша Доля», а потым – газеты «Наша Ніва» ў 1914–15 гадах, якая адразу сталася трыбунай беларускіх патрыётаў і асветнікаў. Сацыялістычныя ідэі былі ў той час вельмі папулярныя, і значная частка краёўцаў ім сімпатызавала. Такія акалічнасці вялі да пошуку апірышча эстэтыкі і метафізікі свайго самавызначэння і суверэннітэту ў народнай культуры васковых беларусаў, а перспектыва самавызначэння падавалася тагачасовым беларусам блізкай і прыцягальнай. Трэба адзначыць, што тып (унітарны ці федэратыўны) будучай дзяржавы, як і этнонім, які павінны быў яе маркіраваць ('беларусы', 'крывічы', 'ліцьвіны'), у асяродку, да якога належылі браты Луцкевічы, – у той час дыскусаваліся. У сувязі з гэтым быў неабходны актыўны абмен думкамі ў перыядычным друку.

У 1914–1915 гадах Антон Луцкевіч знаходзіўся на пасадзе рэдактара «Нашай Нівы» [3]. Увогуле, яго лічылі «правай рукой» чалавека, які вызначаў «інфармацыйную палітыку» выдання – першага (1906–1914) яе рэдактара Аляксандра Уласава

(1874–1941). Сам Уласаў (мал. 3) параўноўваў рэдакцыю і характар яе існавання з Запарожскай Сеччу, а Антона Луцкевіча падчас супрацоўніцтва лічыў сваім галоўным памочнікам у стварэнні і адборы тэкстаў, якія ішлі ў друк. А. Луцкевіч з нагоды шэрагу абставін меў прыемнае стаўленне да фальклорнай спадчыны беларусаў, лічыў карысным і патрэбным змяшчаць прысвечаныя ей матэрыялы на старонках газеты [4]. Змястоўны матэрыял пра фалькларыстычную складовую «Нашай Нівы» другой дэкады XX стагоддзя падрыхтаваў даследчык Іван Ясюк [5].

Аналізуючы артыкул «Нівы» ад 5 снежня 1914 года з назвай «Каляды», аўтарам якога з’яўляўся Власт («Власт» – псеўданім Вацлава Ластоўскага), І. Ясюк адзначае: «у гэтым артыкуле... расказваецца гісторыя таго, адкуль узялося свята Каляды: апісваецца барацьба цемры (злога) з Соўнейкам (дабром)» [5, с. 115]. Безумоўна, у калядным артыкуле відавочныя даследчыцкая канцэптуальнасць, а таксама жаданне адшукаць у фальклору адлюстраванне метафізікі сусветных законаў з боку В. Ластоўскага. Як вядома, свята т. зв. «Сонечнага крыжа» (двух сонцаваротаў і дзвюх раўнадзенстваў) сапраўды вызначаюцца паводле суадносін светлай і цёмнай часткі сутачнага цыклу (Каляды – найдаўгая ноч, а таксама найкароткі дзень у годзе, Купалле – наадварот). Такі ж падыход Власта адсочваецца, калі І. Ясюк цытуе крыху ранейшы яго артыкул («Наша Ніва» № 22 ад 31.05.2012) прысвечаны Купаллю: «Розныя старонкі і розныя народы, залежна ад характэру сваёй душы, маюць характэрныя свае абычай і сьвяты... Наш народ выяўляе свой характар у сьвяткаванні Купальля. Беларус па прыродзе сваёй песняр-паэт... Аснова гэтага сьвята крыецца ў вельмі даўных часах. Гэта было праўда сьветла, праўды. Сьвята сонца, каторае асіліло зіму, разагрэло зямлю, запладзіло і пазвало ўсё да жыцьця... Вось-жэ ніхай усюда на Беларусі, дзе толькі жыве сьвядомасць нацыянальна беларуская, маладзёж у гэтую ноч выходзіць» [5, с. 113]. Трэба адзначыць, што свае пранікнёныя і ўзнёслыя артыкулы, прысвечаныя Купаллю, у «Нашай Ніве» публікавалі Янка Купала (які заклікаў, каб Купалле стала «святкам нацыянальнага адраджэння»), а таксама Змітрак Бядуля [5, с. 114].

7 мая 1915 года «Наша Ніва» друкуе артыкул Змітрака Бядулі «На Сёмуху». Як адзначае І. Ясюк: «За аснову бярэцца апісанне свята: “красныя дзеванькі выходзяць на зялёны луг з венкамі на русых галованьках, вядуць карагоды ды голасна пяюць...” Але край яшчэ не аправіўся пасля цяжкай вайны, таму і свята атрымліваюць негатывную афарбоўку, настрой апавядання мінорны: “святкі ў нас сёлета не зялёныя, а чырвоныя. Бо кроў і агонь афарбавалі наш край многапакутны. Атрута сьмерці пакалечыла жыццё горкаю палынь-траваю...”» [5, с. 114].

Таксама ў 1914–1915 гадах у газеце друкаваліся салдацкія песні (паколькі шла вайна), разбіраліся прынцыпы стаўлення да фальклорнай спадчыны свайго народа, якая ні ў якім разе не павінна падмяняцца культурнымі стандартамі суседзяў, а з’яўляцца асновай ідэнтычнасці і самавызначэння беларуса, безумоўна, не адмаўляючы далучэння да ўсіх дасягненняў прагрэсу і грамадскіх вольнасцяў, якія вынайшла XX стагоддзе.

Аналізуючы спадчыну, якую пакінула «Наша Ніва» ў 1910-х гадах, І. Ясюк падсумоўвае: «...фальклорна-міфалагічныя тэмы падаюцца тут не для навуковага аналізу, а выконваюць культурна-асветніцкую функцыю. Але гэта няцяжка зразумець, ведаючы скіраванасць газеты; тут ярка праяўляецца яе функцыя ўздзеяння на чытача. “Наша Ніва” ўнесла вялікі ўклад у справу захавання фальклорнай спадчыны народа – праз заклік да збору фальклорных адзінак, праз наяўнасць (хоць і невялікага) аналізу збору песень» [5, с. 116].

У сваёй дзейнасці на пасадзе рэдактара А. Луцкевіч імкнуўся доўжыць прынцыпы, заяўленыя рэдакцыяй пры фундаванні газеты: «...Ведайце добра, што “Наша Ніва” газета не рэдакцыі, але ўсіх беларусаў і ўсіх тых, хто ім спагадае. Кожны мае права быць выслуханым на старонках нашай газеты і кіраваць ёю, толькі каб было разумна. Мы з сваёй стараны будзем старацца, каб усе беларусы, што ня ведаюць, хто яны ёсць, – зразумелі, што яны беларусы і людзі, каб пазналі свае правы і памаглі нам у нашай рабоце» [1, с. 164]. Досвед, які быў набыты пры працы з карэспандэнтамі выдання, з’явіўся добрым унёскам у фарміраванні яго як асобы чалавека, у будучым ачалаўшага ўрад Беларускай Народнай Рэспублікі.

Спіс літаратуры:

1. Баршчэўскі, Л., Беларуская літаратура і свет: ад эпохі рамантызму да нашых дзён: папулярныя нарысы / Л. Баршчэўскі, П. Васючэнка, М. Тычына. – Мінск : Радзісла-плюс, 2006. – 596 с. : іл.
2. Миллер, А. Почему все континентальные империи распались в результате Первой мировой войны / А. Миллер // Polit.ru [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <https://polit.ru/article/2006/04/11/miller2/>. – Дата доступа : 19.11.2019.
3. Луцкевіч, А. Да гісторыі беларускага руху. Выбраныя творы / А. Луцкевіч / укладанне, прадмова, каментар, анатаваны індэкс імёнаў Анатоля Сідарэвіча. – Мінск : Беларускі кнігазбор, 2003. – 287 с.
4. «Наша Ніва». Штотыднёвая газета. Факсімільнае выданне. – Выпуск 5. 1912–1915, 1920 гг. – Мінск : Тэхналогія, 2010. – 702 с.
5. Ясюк, І. Міфалогія і фальклор на старонках «Нашай Нівы» 1912–1915 гг. / І. Ясюк // Беларускае літаратуразнаўства: навука-метад. зборнік / гал. рэд. Л. Сінькова. – Вып. 10. – Мінск : БДУ, 2012. – С. 111–115.
6. Laučkaitė, L. Art in Vilnius 1900–1915 / L. Laučkaitė. – Vilnius : Baltos Lankos publishers, 2008. – 199 p.

Дана Струнеўская

АСЭНСАВАННЕ ЭТНАКУЛЬТУРНАЙ ДЗЕЙНАСЦІ ІВАНА ЛУЦКЕВІЧА ў XXI СТАГОДДЗІ

Dana Strunevskaya

UNDERSTANDING THE ETHNIC AND CULTURAL ACTIVITY OF IVAN LUTSKEVICH IN THE XXI CENTURY

У артыкуле на падставе абагульнення сучасных звестак пра лёс і памкненні Івана Луцкевіча (1881–1919) зроблена спроба асэнсаваць яго ўнёсак у народназнаўства і культуразнаўства.

In the article on the basis of generalization of contemporary information about the fate and aspirations Ivan Lutskevich (1881-1919) made an attempt to understand its contribution to culture.

З нагоды 100-годдзя Беларускай народнай рэспублікі ў 2018 годзе ўвага грамадства і СМІ была прыцягнута да тагачасных дзеячоў нацыянальнага руху, і адным з найбольш цікавым сярод іх, на мой погляд, з’яўляўся Іван Луцкевіч (мал. 1). Грамадзянін, навуковец, адзін з пачынальнікаў і ідэолагаў беларускага руху, які аддаваў сябе цалкам на карысць Айчыны, а таксама па шэрагу вынікаў уласнай дзейнасці можа лічыцца чалавекам, без якога сучаснай Беларусі, магчыма, і не існавала б. На жаль, яго імя ў структурах паўсядзённасці сучасных беларусаў амаль не ўзгадваецца, што як мінімум непаважліва, а ў перспектыве – можа быць надзвычай шкодна станаўленню нашай краіны, а таксама яе будучыні.